

สมุนไพรรักษาในอายุรเวท

รองศาสตราจารย์ ดร.อัมมบุญ วลิสุต

ภาควิชาเภสัชวินิจัย คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

อายุรเวทเป็นศาสตร์การแพทย์ของชาวอารยันหรือชาวฮินดู มีหลักเกณฑ์ในการใช้สมุนไพรรักษาที่ลึกซึ้ง โดยมีหลักในการจำแนกสมุนไพรรักษา 5 ประการคือ

1. Rasa คือ รส
2. Guna คือ คุณสมบัติ
3. Veerya คือ กำลัง
4. Vipaka คือ การแปรเปลี่ยนของสมุนไพรรักษาเมื่อเข้าไปในร่างกายมนุษย์
5. Prabhava คือ ความเฉพาะ

1 Rasa แบ่งออกเป็น 6 รส ได้แก่

รสหวาน (Madhura) เพิ่มความมีชีวิตชีวา บำรุงกำลัง บำรุงน้ำนม บำรุงสายตา และทำให้พยาธิเติบโต เหมาะกับเด็ก ผู้ใหญ่ ผู้บาดเจ็บ ผู้ที่มีศีรษะล้าน และคนอ่อนแอ

รสเปรี้ยว (Amla) กระตุ้นความอยากอาหารและการย่อยอาหารให้ความรู้สึกเย็นแต่มีผลที่ได้คือ ความร้อน รักษาโรคในระบบวตา เป็นยาระบาย ไม่เป็นผลดีต่ออสุจิ ทานเป็นนิสัยทำให้เกิด สภาวะ amblyopia เป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษากรีกแปลว่า " dullness of vision " หรือเรียกว่า lazy eye เป็นภาวะตามัว (หมอชาวบ้าน)

รสเค็ม (Lavana) บำรุง ผ่อนคลายกระเพาะลำไส้ ทำให้ดีและเสมหะผิดปกติ ทำให้อ่อนแอ ลด พฤติกรรมทางเพศ กระตุ้นให้มีเหงื่อออกมาก ทานอย่างต่อเนื่องทำให้ผมขาว

รสเผ็ด (Katu) ร้อน ทำลายพยาธิ ลดการหลั่งน้ำนม ทำให้น้ำมูกแห้ง เจริญอาหารลดไขมันในร่างกาย บำรุงสติปัญญา แต่บั่นทอนกำลังและความงาม

รสขม (Tikta) เย็น ดับกระหาย ดับไข้และความรู้สึกแสบร้อน รักษาโรคเกี่ยวกับโลหิต แต่ทำให้วตา ผิดปกติ ถ้ามากเกินไปเกิดอาการปวดศีรษะ

รสฝาด (Kashaya) รักษาแผล ทำให้ท้องผูก และผิวหนังอ่อนนุ่ม ถ้าทานบ่อยๆทำให้ตัวแข็ง ท้องอืดและ เจ็บที่หัวใจ

2 Guna คือ คุณสมบัติ ที่ได้จากการใช้จากชาวอารยันโบราณและบันทึกต่อกันมาคือ Materia Medica ของอินเดีย จักได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

3 Veerya คือ กำลัง อันเนื่องมาจากอิทธิพลของดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์ตัวยาจะมีกำลังเป็นร้อน (Ushna Veerya) หรือเย็น (Sheeta Veeraya) ตัวยาร้อนทำให้เกิดการวิ่งเวียน กระหายน้ำ หงุดหงิด ไม่สบาย เหงื่อออก ความรู้สึกแสบร้อน ระงับไอ และวตา เพิ่มน้ำดีและช่วยย่อย ตัวยาเย็นลดน้ำดีเพิ่มวตา และเสมหะ ทำให้มีแรงและความสุข บำรุงโลหิต เมื่อให้ยาที่มีผลเหมือนกับอาการโรคที่เป็นดังที่กล่าว ว่า Similia similibus curantur ในการรักษาแบบ homeopathy คือหลักการที่คนป่วยจากการได้รับความ ร้อนจะต้องรักษาด้วยยาร้อนแต่มีผลทำให้เย็น และเช่นเดียวกันกับโรคจากความเย็น ไม่เช่นนั้นจะมี ผลร้าย

- 4 Vipaka คือ การแปรเปลี่ยนของสมุนไพรเมื่อเข้าไปในร่างกายมนุษย์ เมื่อถึงกระเพาะถูกกับน้ำย่อยจะถูกสลายและกลายเป็นอย่างอื่น มีสรรพคุณเปลี่ยนไปจากปฏิกิริยาทางเคมีที่เกิด สภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปของตัวยาระเรียกว่า Vipaka โดยขึ้นกับรสยา ถ้าเป็นรสเค็มจะกลายเป็นหวาน รสขมและรสฝาดกลายเป็นเผ็ด ส่วนรสหวานเปรี้ยว เผ็ด มี Vipaka คงเดิม ยกเว้นข้าวมีรสหวานแต่ด้วยอิทธิพลจากร่างกายกลายเป็นเปรี้ยว สมอไทยมีรสฝาดแต่ในร่างกายเป็นรสหวาน Sweet Vipaka บำรุงเสมหะ ลดวาทะและน้ำดี Sour Vipaka เพิ่มน้ำดีลดวาทะและเสมหะ ขณะที่ Pungent Vipaka ทำให้เกิดโรควாதะ ลดเสมหะและน้ำดี ดังนั้นผลในการรักษาจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับรสยาเพียงอย่างเดียวแต่ยังขึ้นอยู่กับรสของ Vipaka ของตัวยานั้นด้วย
- 5 Prabhava คือ ความเฉพาะของตัวยานั้นๆ มียาหลายตัวที่มี ทั้ง 4 ข้อข้างต้นเหมือนกันแต่ผลของยาต่างกัน เช่น Madhusarava (*Madhuca longifolia*) และ Draksha (*Vitis vinifera*) ต่างก็มีรสหวาน เย็น หวาน และมี sweet vipaka แต่ตัวแรกทำให้ท้องผูกในขณะที่ตัวหลังช่วยระบาย คุณสมบัติอันนี้เรียกว่า Prabhava อีกตัวอย่างคือ เจตมูลเพลิงขาว Chitraka (*Plumbago zeylanica*) และ Danti (*Croton polyandrum*) ต่างก็มีรสเผ็ด ร้อน เบา pungent vipaka แต่ ตัวแรกช่วยย่อยในขณะที่ตัวหลังเป็นยาถ่ายอย่างแรง

จากหนังสือ History of Hindu Medical Science โดย Bhagvat Singh Jee ได้บันทึกการรายชื่อสมุนไพรที่ใช้ในอายุรเวทและมีการใช้ประโยชน์ในการแพทย์แผนไทยด้วย ซึ่งมีชื่อสันสกฤต ชื่อวิทยาศาสตร์และสรรพคุณในการแพทย์ตะวันตกและสรรพคุณทางอายุรเวท เปรียบเสมือน Materia Medica เป็นคุณสมบัติข้อ 2 Guna ของการพิจารณาการใช้ประโยชน์สมุนไพร

ลำดับ	สรรพคุณทางอินดู	สรรพคุณทางแพทย์	ชื่อสันสกฤต	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	สรรพคุณไทย*
1	Angamarda-prashamana	antispasmodic	Vidarigandha	<i>Costus speciosus</i>	เอื้องหมายนา	แก้ปวดเกร็ง
2	Anulomana	cathartic	Haritaki	<i>Terminalia chebula</i>	สมอไทย	ยาถ่าย
3	Arshogha	haemostatic	Indrayava	<i>Wrightia antidysenterica</i>	ตระกูลเดียวกับโมกมัน	หยุดเลือด
4	Artavotpadaka	emmenagogue	Jotishmati	<i>Cardiospermum helicacabum</i>	โคกกระออม	ขับประจำเดือน
5	Ashmarighna	litholytic	Gokshura	<i>Tribulus terrestris</i>	โคกกระสุน	สลายนิ่ว
6	Bhedana	purgative	Katuki	<i>Picorrhiza kurroa</i>	โกฐก้านพร้าว	ยาถ่าย

7	Chardinigrahana	anemetic	Dadima	<i>Punica granatum</i>	ทับทิม	ถ่ายพยาธิ
8	Chhedana	laxative	Marichi	<i>Piper nigrum</i>	พริกไทย	ยาระบาย
9	Dahaprashama	antipyretic	Ushira	<i>Andropogon nardus</i>	ตะไคร้หอม	แก้ไข้
10	Dambha	escharotic	Bhallataka	<i>Semecarpus anacardium</i>	มะม่วงหิมพานต์	กัดหูด ตาปลา
11	Deepaneeya	stomachic	Pippalimoola	<i>Piper longum</i>	ดีปลี	บำรุงธาตุ
12	Garbhasravi	ecbolic	Grinjana	<i>Daucus carota</i>	แครอท	บีบมดลูกเร่งคลอด
13	Grahi	carminative	Jeeraka	<i>Cuminum cyminum</i>	ยี่หระ	ขับลม
14	Kafahara	antiphlegmagogue	Bibheetaka	<i>Terminalia bellerica</i>	สมอพิเภก	ระงับเสมหะ (ไตรธาตุ)
15	Kakara	phlegmagogue	Ikshu	<i>Saccharum officinarum</i>	อ้อย	กระตุ้นเสมหะ (ไตรธาตุ)
16	Kandughna	antipsoric	Chandana	<i>Santalum album</i>	จันทนา	แก้คัน

จาก History of Hindu Medical Science โดย Bhagvat Sinh Jee, Logos Press, New Delhi, 1895 (reprinted 1998) อยู่ในห้องสมุด Aligahr Muslim University, Aligahr, India และหาอ่านได้จาก internet